

**Z „NEKROLOGU“ MD^{ra} JANA THEOBALDA
HELDA.**

Psáno R. 1905.

Roku 1851 dne 30. června o sedmé hodině ranní zemřel v Praze MDr. Jan Theobald Held ve věku jeden a osmdesáti let. Přes třicet let byl fysikem v nemocnici Milosrdných bratří, po šest let primářem všeobecné nemocnice v Praze, lékařem vůbec přes půl století. Obětivě sloužil chudině, než také do šlechtických a nejpřednějších rodin měšťanských jej zhusta volali. Volali jej jako lékaře na slovo braného a zvali také do svých společností. Byl dr. Held znamenitý hudebník a zpěvák, muž vysoce vzdělaný, milovník literatury a divadla, smýšlením Josefinista, člověk ušlechtilý, důvěrný přítel Vitáškův a Tomáškův, sám také skladatel.

Jeho „caprice a divertimenti“ pro housle zapadly asi nadobro, ale jeho nápěvy k českým písním zachovaly se tiskem; tak nápěvy k několika básnám K. S. Schneidra, „Šestero selských písní“, jež vydal pod jménem Jan Orebský, i nápěvy anonymně vydané v „Sebrání českých písní složených od Jana Svobody, učitele v vzorní ochranitelně malých dětí na Hrádku“ r. 1836 „v prospěch vzorní ochranitelných malých dětí“ tamtéž.

Mrtvola Heldova vykropena v kostele u sv. Trojice ve středu dne 2. července na večer, načež odvezena, jak si nebožtík přál a ustanovil, do Třebchovic, do jeho rodiště. Tam odpočívá na husitském Orebě, kdež nákladem jeho postaven r. 1835

kostel na místě hrubě sešlého dřevěného, jenž tu stál od r. 1508.

Jméno dra. Helda, kdysi tak známé, zapadlo. Jen v rodném jeho městě na něj nezapomněli a s pietou chovají na radnici památky po něm, jmenovitě rukopisnou pozůstalost, většinou samé listy a opisy listů. Laskavostí sl. městské správy a zesnulého městského tajemníka Karla Probošta, mého přítele a někdy spolužáka na gymnasiu v Hradci Králové, užil jsem všech těchto památek, když jsem psal poslední díly „F. L. Věka“, a ještě jich užiji.

Nyní mimo nadání našlo se ještě více z rukopisů Heldových, a to v pozůstalosti po zesnulém prof. dru. Bohuslavu Jirušovi, kterouž pozůstalost zdědilo Museum království českého. Jak dr. Jiruš těchto rukopisů nabyl, není známo. Snad je měl po svém otci MDru., vrstevníku Heldově, ovšem že o mnoho mladším. Buď jak buď; hlavní je, že je zachoval.

Rukopisy ty obsahují obširný nekrolog MDra. Mik. Conratha, někdy lázeňského lékaře ve Františkových lázních, tiskem vydaný v „Oesterr. Jahrbücher 1841“ a „Daten zu meinem künftigen Nekrolog“ (dva díly) a k tomu doplňky, obsahující zprávy z chlapeckých let Heldových. Že je vše psáno německy, nebude nikomu, kdož zná dobu, divno. Ale i z té němčiny proráží české smýšlení Heldovo.

„Data k nekrologu“ počal Held psáti u vysokém věku r. 1843, kteréhož roku vyšel „Malý Čech a Němec, čili prvopočáteční české a německé cvičení“ — od Jana Svobody. Zmiňuji se o tom dílku proto, poněvadž náklad na ně zapatil Held. „Data k nekrologu“ jsou autobiografií, obsahující nejednu zajímavou zprávu jak o Heldovi samém, tak o pražských poměrech z konce 18. a z počátku 19. století, jakož

i o vynikajících osobnostech, s nimiž se Held setkal nebo stýkal nebo je léčil, jako Dobrovského, když šílenství zatemnilo rozum tohoto geniálního muže. O tom zapsal Held mnohou podrobnost.

Vyběříme z toho několik kapitol, také něco z dobrodružného života staršího bratra Heldova, Ignáce, především však vzpomínky na Heldův chlapecký věk, v nichž zachoval se nám typický obrázek české školy z druhé polovice osmnáctého století. —

I.

Helda poslali do školy neobyčejně záhy; nebyla mu ještě ani čtyři léta. Do školy mu dali bukovou tabulku papírem polepenou, na níž na jedné straně byly vytištěny abeceda a pod ní velký kohout, na druhé pak straně Otčenáš a Zdravas. Kromě této tabulky nosil mošínku, do níž mu starostlivá matka ukládala ovoce, buchtu, koláč, krajíc chleba s máslem, jak kdy, aby ve škole nehladověl.

Tabulky s abecedou a Otčenášem stávaly se i zbraní; když se hoši dostali do pranice, tloukli se jimi, někdy až do krve. —

Held ve škole prospíval, výtečným však byl mimo školu v loučení kamenů, zvláště jak je házel do výše kolmo, nad sebe. Křemen takto vyhozený sletěl opět na stanoviště „střelcovo“, proto musil ten, jenž jej vyhodil, uskočit. Jednou však Held řádně neuskočil a oblázek kolmo sletěvší udeřil jej zrovna do temena. Held se svalil a ryl hlavou ve vlhké půdě, až bolest polevila.

Školného, jež se odvádělo každé soboty, cdtud „sobotales“, platilo se v jeho „dřevěném rodišti“ — Třebechovice byly tenkrátě všecky ode dřeva — po

dvou, p \acute{o} t \acute{r} ech a \acute{z} po \acute{c} ty \acute{r} ech krejca \acute{r} ic \acute{h} . \acute{Z} áci odv \acute{a} -
d \acute{e} li je p \acute{r} imo u \acute{c} iteli. K \acute{d} o platil krejcarey \acute{c} ty $\acute{r$ i, u \acute{c} il
se z \acute{a} rove \acute{n} zp \acute{e} vu nebo hudb \acute{e} , na n \acute{a} stroj, kter \acute{y} si
vybral, a \acute{t} to byly housle nebo klav \acute{i} r, viola nebo basa,
klarinet, hoboje fl \acute{e} tna, fagot, lesn \acute{i} roh nebo
trouba.

Pon \acute{e} vad \acute{z} se tak m \acute{a} lo platilo, u \acute{c} ili se hudb \acute{e} sko-
ro v \acute{s} ichni \acute{s} kol \acute{a} ci. Vyu \acute{c} ov \acute{a} n \acute{i} hudb \acute{e} d \acute{a} lo se po \acute{s} cole.
Dosp \acute{e} lej \acute{s} \acute{i} chlapci cvicili se mimo \acute{s} koln \acute{i} staven \acute{i} ,
bud na h \acute{r} bitov \acute{e} nebo na hrom \acute{a} dce kamen \acute{i} , v koln \acute{a} ch,
a p. U \acute{s} i jist \acute{e} bolely, kd \acute{y} \acute{z} dvacet a \acute{z} t \acute{r} icet chlapc \acute{u}
takto koncertovalo na r \acute{u} zn \acute{e} n \acute{a} stroje. Marock \acute{y} v \acute{s} ak
vyslanec, vzpom \acute{i} n \acute{a} Held, by si to jist \acute{e} pochvaloval,
jako b \acute{y} l u vytr \acute{z} en \acute{i} , kd \acute{y} \acute{z} , me \acute{s} kaje ve V \acute{i} dni u dvo-
ra c $\acute{i$ s \acute{a} re Josefa II. sly \acute{s} el lad \acute{e} n \acute{i} v orkestru. Kd \acute{y} \acute{z}
se ho c $\acute{i$ s \acute{a} r Josef ptal, co se mu nejv \acute{i} ce libilo, odv \acute{e} til :

„To prv \acute{n} í.“

I opakovali ouverturu. Ne \acute{z} marock \acute{y} vyslanec
krou \acute{t} il hlavou.

„To to nen \acute{i} , n \acute{y} br \acute{z} to nejprv \acute{n} ej \acute{s} í.“

V \acute{s} ichni byli v rozpac \acute{i} ch, a \acute{z} kter \acute{e} musi \acute{c} lenu or-
chestr \acute{u} p \acute{r} ipadlo, \acute{z} e vyslanec m \acute{i} n \acute{i} sou \acute{c} asn \acute{e} lad \acute{e} n \acute{i}
v \acute{s} ech n \acute{a} stroj \acute{u} . I hned za \acute{c} ali a vyslanec libuje si
nad \acute{s} en \acute{e} , chv \acute{a} lil jako u vytr \acute{z} en \acute{i} .

Hudb \acute{e} sice vyu \acute{c} ov \acute{a} no chatrnou methodou ; sku-
te \acute{c} n \acute{e} v \acute{s} ak nad \acute{a} n \acute{i} , p \acute{i} le, \acute{z} arliv \acute{a} horlivost zmohly mno-
ho. Pon \acute{e} vad \acute{z} v T \acute{r} ebechovic \acute{i} ch byly zp \acute{e} v a hudba
tak p \acute{e} stov \acute{a} ny, vych \acute{a} zelo odtud do sv \acute{e} ta mnoho vo-
kalist \acute{u} a hudebn \acute{i} k \acute{u} , kter \acute{i} \acute{s} li cizinou, tam hr \acute{a} li nebo
vyu \acute{c} ovali hudb \acute{e} . Tak Jos. \acute{Z} idek, Josef Raab, jen \acute{z}
Heldovi opat \acute{r} il v Praze m \acute{i} sto vokalisty, Ji \acute{r} í Prokop,
pozd \acute{e} ji ryt \acute{i} \acute{r} z Lilienwaldu, Ign \acute{a} c Held, Jan Pitter,
Simon, Ka \acute{c} er a mnoz \acute{i} jin \acute{i} . Sebe Held nejmenuje,
a \acute{c} byl pak v Praze i jako hudebn \acute{i} k na slovo bran \acute{y} .

V letech 1770—1780 (a jistě také později) učili se v Třebechovicích zpěvu takto: Škála byla křidou napsána na velké, černé tabuli. Dvanáct, šestnáct až dvacet chlapců se postavilo po obou stranách, nejmenší napřed, větší za nimi. Cvičenější stojíce po stranách, pomáhali menším — dávati takt.

Nebylo nic komičtějšího, píše Held, nežli tato skupina většinou bosých, vlasatých chlapců dávajících těžkými, necvičenými rukami takt, zpívajících a také bolestivě vyjekujících, jak po jejich hlavách ostře tepal učitelův šmytec, když ten onen falešně intonoval.

Piňným žákům dostávalo se za odměnu veřejné pochvaly nebo pestrých obrázků svatých; také dosahovali spíše „důstojnosti“ ministrantské. Hojnější však nežli odměny bývaly tresty, zhusta přímo barbarské. Žáčkové musili z trestu klečet na holé zemi, na škvárech kovářských, na hraně ostře přiseknutého polena. Z trestu dostávali metlou na dlaně, na špičky sepjatých prstů plochým pravítkem, „ad posteriora“ lískovkou nebo vrbovou holí pět, deset až dvanáct ran. Tomuto bití říkalo se „Polák“.

Výplaty dály se před celou školou, před veškerým žactvem, shromážděným v jedné jizbě. V ní seděli malí i velcí žáci obojího pohlaví, „nacpáni jako v otrokářské lodi“. Toliko když bývala výplata na holy zadek a to metlou v horké vodě spařenou, aby rány více pálily, dála se exekuce v kuchyni, t. j. pod komínem u ohniště.

To byly kruté tresty, ale užívalo se ještě jiného, jak Held vypravuje, kterýž trest jistě rozdráždil nebo otupil trestaného. Neprosplval-li žák buď z lenosti nebo proto, že nebyl dosti nadán, stihla jej takováto pokuta: Musil vystoupit z lavice a za pokřiku a posměšků celé třídy dáti si na hlavu slaměnou koru-

nu, na to již přichystanou. A když ubožák stál před třídou, zeptal se „školní monarcha“, jak Held rozhořčeně nazývá učitele, uváděje jeho otázky i odpovědi žactva, jak se dály, po česku:

„Hoši, co je!“

A z plných hrdel řeholila odpověď všech:

„Vosel ušatej, řasatej, chlupatej, hloupej, nani-covatej!“

Nedostávalo-li se již nadávek, dávali trestanému epitheta dle předmětů, jak je v třídě viděli, jako:

„Osel volověnej, stolovatej, trnožovatej, kamnovatej, skleněnej, cihlovej, vokenicovatej —“

A naposled zahlaholila v křik a potupný smích stereotypická nadávka:

„Prkennej Mojžiš!“

A Held podotýká:

„Ubohé děti — ubohý učitel!“

A níže:

„To je přece vzor vychování!“ a rozhořčen dodává: Kdyby blesk všechny děti v takové škole zabil, nebyla by to hroznější vražda, nežli tato morální — Péro mně padá z ruky — — A v takové škole byl jsem také já, jehož jedinou životní zásadou, jehož jedinou vzpružinou po všechen čas života, v každém jeho období, byl jen a jen cit pro čest.“ —

„Jako praktický lékař měl jsem pak přechasto příležitost, abych se o tom přesvědčil, jak systematicky kazí děti rodičové, příbuzní, zvláště však dědové a babičky. Proto byl jsem nejlepším odběratelem Salzmannova „Krebsbüchlein“, kterouž knihu jsem nejdne matce zaslal jako novoroční dar. Také jsem pobídl Norberta Vaňka, jemuž jsem zaslal výtisk do-tčeného díla, aby je přetlumočil na český kazyk. Vaňek vydal je pod názvem „Račinka“.

„Než námaha, takto mládeži a rodičům prospěti, byla mně často na škodu. Tak pozbyl jsem jednou jako lékař vznešeného domu, proto že jsem matce, jež nemocné dceruše ve všem nerozumně hověla, šetrně vytkl u přítomnosti jejího muže, že nečetla Salzmannovy Račinky.

Manželé si knížku sice hned nazejtří opatřili, ale panina důvěra ke mně byla ta tam.“ —

II.

Čechy zásobovaly Evropu v osmnáctém století kapelníky, hudebníky a skladateli. I v samé Itálii, tak bohaté zpěváky a maistry, působily české síly, i v dalekém Portugalsku. Nejvíce však se jich rozcházelo do Uher, do Polska a na Rus.

Také Heldův starší bratr Ignác (nar. 1766) vydal se r. 1783 do Polska. Sedmnáctiletý hoch urostlé postavy, jenž měl pěkný tenor a znal několik nástrojů, spoléhal na svou znalost hudby a také pro začátek na svého strýce pátera Kubína, vyššího hodnostáře duchovního, působícího kdesi v Polsku.

Mladý, opravdu podobný Held, obratný, milého chování, jakým že byl, mladší jeho bratr dosvědčuje, získal si přízeň všude, jmenovitě jakéhosi ruského velmože, jenž jej pozval do Petrohradu. Než tam opustil mladý Ignác svou nejmilejší hudbu, ač ne na dlouho, a dal se na vojnu. Vstoupil do Michelsonovy gardy. Ale ani v uniformě neutajilo se jeho hudební nadání. Mladý gardista byl pro svou znalost hudební záhy zván do vznešenějších domů. Hudba i jeho pěkný hlas dopomohly mu k protekci i — k porte-épée.

Byl jim nevýslovně šťasten a jenom jediné přání měl ve svém štěstí, aby jej v té uniformě gardového fenricha uviděli doma v Třebechovicích. Samou radostí zničil za čtyři neděle své drahé, zlaté portepée, jak je ustavičně rukou tiskl a hladil.

Než ta sláva nebyla bez nesnází. Z domova nemohli mu nic posílat na přilepšenou a žold byl malý. Padl většinou na důstojnické vystrojení a učitelé frančiny. Nejednou se stalo, že mladičká důstojník prochodil polední dobu po nábřeží a ulicemi petrohradskými „bez štrapace svých krásných zubů“.

Netručil se však, a mladá mysl sháněla při tom ještě divnou kratochvíli. V ten čas choval Ignác Held za oknem svého přízemního bytu živou súvu na řetízku; té jakási marchande de mode, v jejíž sousedství bydlil, ušila plášť a čepce. Tak z toho čepce mrkala súva svýma velkýma žlutýma očima a zastavovala lidi. Jednou zarazila celý pohřební průvod. Chlapec, jenž před ním nesl kříž, shlédl z nenadání tu divnou dámu, okatou v capuchonu a v plášti, a byl tak překvapen a lekl se, že klopýtl a natáhl se jak široký tak dlouhý i s křížem. —

Lesklá a veselá ta bída dlouho netrvala. Skvělý zevnějšek, zvláště však hudba pomohly ná novo. Ignác Held dostal se do nejvznešenějších domů a tu koncertoval i vyučoval. Tak stal se také hudebním učitelem neteře všemocného Potěmkina, kněžny Nariškiné. Potěmkin si Held a u ní povšimnul a přibral jej do své suity. Held nebyl jediný Čech v jeho službách. Čtyři bratři Hrdličkové, čtyři znamenití virtuosové na lesní roh sloužili všemocnému milostníku. Dr. Held však o nich nevěděl; alespoň se ve svých pamětech o nich nezmiňuje.

Když se Potěmkin vypravil do války proti Turkům, musil Held s ním. Tak mladý důstojník z Tře-

behovic, jenž hrál výborně na klavír a na několik jiných nástrojů, jenž svůj krásný zpěv doprovázel mistrně na anglickou kytaru (měla kovové struny a byla ve třech tercích naladěna), jenž snad už tenkrát skládal slušné menuetty a polonaisy, dostal se do drsných končin jižního Ruska, na místa, kdež krev tekla potoky.

Nejhůře bylo u Očakova. Za tuhé zimy obléhali Rusové tuto pevnost, postavenou na ostrohu, jež na západě omývá Černé moře, a jemuž na východě mocnou ochranou byl liman řeky Dněpru. Turci se znamenitě bránili, nad to nemoci a mráz stěžovaly Rusům obléhání. Tenkrát už stavěli si „zemljanky“, aby se uchránili před ukrutnými mrazy. I nedostatek zásob tížil, takže Potěmkin, aby se déle podali, ustanovoval svému vojsku „dni postu“.

Škůdce mráz stal se pak Rusům pomocníkem. Liman zamrzl a od něho, poněvadž v tu stranu byly hradby nižší, udeřili, jak Potěmkin rozkázal, útokem na očakovskou pevnost dne 16. prosince 1788. Ignác Held nevypravoval o svém vlastním účastenství za těch bojů; ale ještě po letech vzpomínal na hrůzy toho outoku, a dobytí. Tisíce Rusů padlo; bojováno nejen na hradbách, o hradby, ale i v ulicích, o domy i v domech samých. Na zasněžených ulicích tekla krev proudem a rychle mrzla; tekla i v příbytcích. Ignác Held, jenž vyvázl bez poranění, vypravoval později doma také o Turkyni, kteráž se ve svém domě zoufale bránila a kteráž za toho zápasu zabila na třicet Rusů. Když se jí zmocnili, poslal ji Potěmkin carevně Kateřině a ta ji velkomyšlně propustila na svobodu.

Když nedlouho po tom Potěmkin zemřel (1791), vzdalo se služby v ruském vojstě na čtyři sta cizích důstojníků. Většinou se pak obrátili do Polska, do

„polské republiky“, jak píše Held. Byloť to památného roku 1791 po třetím máji, kdy vydána konstituce a kdy se podobalo, že Polsku nastává nová, lepší doba.

Také Held nabídl své služby Polsku. Byl přijat jako nadporučík do druhého litevského pluku. Vojenskou službou se však hrubě nemořil. Více nežli u svého pluku ve venkovské posádce meškal ve Varšavě, kamž mu znalost hudby otevřela cestu a kdež mu získala také mnoho přízně. Ve Varšavě se zdokonalil v šermu i ve zpívání, v němž mu byl vzorem Ballioni, v deklamaci Boguslawski Wojciech, herec a dramatický spisovatel polský, tehdy už „královský ředitel divadel“. Také ve Varšavě býval Held zván do vznešených společností; ale také tu planula v něm touha po vlasti, podívat se domů a také aby jej viděli. —

Na domov vzpomínal, ale domů nepsal. Marně mladší bratr Jan, student v Praze, čekal s každou poštou nějaké psaní od něho, marně pročítal noviny, k nimž se mohl dostat, nenašel-li by nějakou zprávu o svém bratru zapadlém v daleké cizině. Ignác nepsal; pojednou však se vydal na dalekou cestu do vlasti, rozumí se v důstojnické uniformě a — s anglickou kytarou.

V červnu r. 1792 dojel do Třebechovic a vstoupil z nenadání do bytu své matky. Jako výrostek odešel před devíti lety do světa, teď se vrátil jako rytířský, sličný důstojník polské armády. Pokleknuv, objal matčina kolena. Matka jej poznala; cizí uniformou však zaražená řekla ne bez výtky, jak dr. Held po česku zaznamenal: „Co pak jseš, synu můj? Ty nesloužíš našemu zeměpánu, ty sloužíš cizímu.“ Odpověď synova zněla dost cize, totiž co do jazyka; bylať jeho čeština hrubě pomíchána polštinou. Če-

sky pozapomněl, němčinu lámal, za to mluvil dokonale polsky, rusky a francouzsky.

Mladší jeho bratr Jan, tou dobou v Praze, dověděl se o něm od svého bratrance Bílého, faráře v Nové Paké, jenž poslal do Prahy s tou novinou schválního posla, učitelského mládence či spomocníka Kleinpetra; ten přinesl novinu a přivedl také koně, kteréhož farář Heldovi poslal na cestu za bratrem Ignácem. Held, t. č. posluchač filosofie v posledním roce, tou dobou postonával a chystal se na zkoušky; nechal však všeho a vydal se bez otálení na cestu do Třebechovic, jednak pěšky, jednak na té Rosinantě, jak po letech ve svých pamětech jmenuje farářova klusáka.

Když přijel do Třebechovic, nezastal bratra Ignáce doma. Byl na Opočně návštěvou u faráře Rychlovského. Heldová pověděla mladšímu svému synovi hned na uvítanou, že bylo první, nač se bratr Ignác ptal, kde je bratr Jan, co se s ním stalo, není-li řezníkem? Na to řeznictví připadl, poněvadž si patrně zapamatoval příhodu z chlapeckých let, když oba, on Ignác a Jan, jednou o vagacích od svého přísného otce tolik dostali. Přišliť z toulky polem tuze pozdě domů a měli, jak se starší Ignác přiznal, jakousi příhodu s vojenským sběhem, jenž uprchl z nedařlé hradecké pevnosti.

Za trest musili oba klečeti a — pomodlit se několik růženců. Nad to pohrozil rozzlobený otec, že Ignáce nepošle už do Hradce, kdež byl vokalistou a chodil do škol, a Jana, tenkrát osmiletého, že nenechá na studiu, že musí na řemeslo; a jak byl otec Held rozezlený, chtěl také hned vědět, na jaké, a uhořel na chlapce, čím by chtěl být.

Malý Jan, jemuž se náramně líbily stříbrné knoflíky na řeznické kazajce a vestě i blýskavá vo-

cilka jakož i řeznický opasek penězi nabitý i to, že řezníci často jezdili, vyhrkl bez rozmýšlení:

„Řezníkem.“

Tak to si Ignác pamatoval a proto, když teď Jan potkal mladého, sličného důstojníka v cizí uniformě, kráčejíciho od Opočna, zastavil se, a ačkoliv ho neznal a nepoznal, vysekl mu poklonu a oslovil jej: „Ten domnělý řezník má čest a štěstí, že může dle všeho pozdravit svého milého bratra.“

Důstojník překvapen vykřikl:

„Ach, můj bratří!“ a rozběhl se k Janovi s otevřenou náručí.

„Bylo by zbytečno,“ píše Held, „abych chtěl vyličití okamžik pohnutí dvou bratří, kteří se tak dlouho neviděli. U mne převládala lítost, již jsem nemohl stlumiti, lítost nad tím, že bratr mohl tak dlouho mlčet a nedat o sobě věděti.“

Tuto svou citlivost vykládá také tím, že byl tenkrát churav. Zimnice jej soužila. —

Čas, po který Ignác meškal v Třebechovicích, ubíhal oběma jako voda. Ignác učil také mladšího bratra hráti na anglickou kytaru celé — půl hodiny.

„Víc jsem nepotřeboval,“ píše Held, „neboť jsem byl jistý zpěvák a správně jsem hrál na housle.“

Ignác chtěl jej vzíti s sebou do Varšavy, než Jan nemohl se pro zimnici vydati na tak dalekou cestu. Ignác však se nevzdával naděje, že se s bratrem sejde v Polsku, těše se, že jej ve Varšavě jako lékaře výborně opatří. V té naději odjel z Třebechovic. A vícekrát se tam nevrátil.

Červánky nové doby Polsce shasly; po konstituci třetího máje konfederace targovická a nové zá-pasy. Nastalo druhé dělení Polska, pak poslední boj za svobodu a obnovení bývalých hranic polských,

Maciejovice, zajetí Kościuszkovo, dobytí Prahy, jež se zalila krví — —

Ignác Held, tou dobou, tuším, už major, bojoval proti Rusům. Dr. Held neuvádí podrobnosti, jenom to, že bratr upadl do zajetí. Někdy mladičkový veselý praporečník gardy Michelsonovy vrátil se jako zajatec na Rus a tu zapadl, zmizel, jako když kámen hodí do vody. Psal, nepsal, po léta zas nedocházely o něm žádné zprávy. Doktor Held znovu nadarmo je sháněl a po nich se pídil. Léta minula, nežli jen zmínka došla o bratru Ignáci, kterého doma v Třebchovicích matka a sestra už oplakaly. —

II.

Mladšímu bratru Janovi zůstala na památku Ignácova anglická kytara. Pilně se cvičil na tomto nástroji, jenž byl v Praze něco nového. „Viola d'amour,“ píše Held, „theorbána, které byly vždy střevovými strunami potaženy, upadly v zapomenutí. Já, jelikož zpěvák a hudec, snadno jsem se nacvičil (na anglickou kytaru), a vyluzoval jsem na ní tóny a přechody, které u neznalých vzbuzovaly úžas, umělcům však a znalcům jako abbéovi Voglerovi a akustikovi Chladnému úsměvy pochvaly i překvapení. Tim nástrojem a svým zpěvem dobyl jsem si jisté oblíbenosti. Vyhledávali mne i zvali do společností, do menších i větších hudebních zábav.“

Z toho všeho měl Held hojně známostí i vznešených. Tenkrát nedostávalo se jeho němčině, jak sám poznamenal, ještě plynnoti a ryzího, pravého přízvuku. Cítil, že jako Čech nebyl ještě s to, „aby zmírnil tvrdost němčiny lehkou znalostí a zdánlivou měkkostí.“

Mluví o němčině v Praze, „kdež se přece po staletí pracuje o germanisaci,“ jaký tu chaos nejpodivnějších německých přízvuků, že za té zmotané směsice německých provincialismů je tu nemožná vyspěti v ryzí němčině spisovné. Held zmiňuje se o nesnázích, které Čech v němčině má, o tvrdých skupinách souhlásek, uvádí dlouhou řadu tvrdých slov německých, tak jak mu „maně připadla, která nejsou dokladem toho, že je němčina měkká řeč“. Z té řady jen několik: Darmbrand, Darmbruch, Strickstrumpf, säuberst, Korkpfropf, gepropften, Blitzstrahl atd. Na konec pak dodává:

„Tato věta také není příliš libozvučná: Wer aber der Verfasser der erröteten Zerrbilderblätter war, dürfte schwer zu errathen sein.“

Tenkráté jako medik spřátelil se s Vitáskem. „Vroucí to přátelství mohla zrušiti jenom smrt, kteráž mně jej dne 7. října 1839 vyrvala,“ píše Held r. 1844 jako kmet čtyřiasedmdesátiletý. „Od té doby při každé vzpomínce na něj (a který den bych byl od té doby bez ní prožil) tesknota mne obejde, od té doby pokaždé prolévám slze, kdykoliv čtu nebo slyším nebeské jeho skladby.“ Pod čarou vysvětluje Held, proč se Vitásek psal „Wittassek“.

„Znetvořil své jméno z ochoty k německým jazykům, kteréž by jednoduché s vyslovovaly jako české z.“

Medik Held měl tedy mnohé známosti a byl hojně zván, zvláště o masopustě r. 1793. Každý večer přinesl nějakou zábavu. V neděli se šlo do reduty, „kdež hrála Cibulkova klasická taneční hudba; v pondělí jsem byl zván do domácího plesu, v úterý šli všichni malostranští přátelé a známí do „Lá-

zní“, kdež se ozývaly Vitáskovy melodie,*) ve středu zase domácí ples, ve čtvrtek ples u barona Bretfelda, v pátek hudební akademie, v sobotu zase hudební akademie nebo domácí ples.“

Held vzpomíná na barona Bretfelda, na plesy v jeho domě, „kdež se shromažďovalo vše, co ušlechtilého, krásného a zajímavého, ať domácího, ať cizího. Bretfeld zval distinguované lidi i šlechtického i občanského rodu. — — Nejedno do žeber šfouchnutí loktem některé dámy z ústavu šlechtičen zůstalo mnohému z nás zajisté až po dnešní den v paměti.“

Held také uvádí, jaký byl baron Bretfeld náruživý tanečník, že ještě jako stařec devadesátiletý vedl kolo, a že mu chystali tento nápis na náhrobek:

„Steh, Wanderer, nicht zu lange hier,
sonst steht er auf, und tanzt mit dir.“

I na jeho mladší dceru Ninu vzpomíná Held, jaká byla vtipná, milá, plná ženské líbeznoti. Starší její sestra provdala se za hraběte Prokopa Lažanského.

Na podzim r. 1794 přestěhoval se medik Held z Malé Strany na Staré město k prof. Antonínu Michelitzovi, „jenž přednášel všeobecnou pathologii dle Gaubia latinou v pravdě klassickou.“ Held přijal informatorství u Michelitzova synka. Bydli v Täublovském domě v třetím patře. Heldův pokojík byl nízkého stropu a tmavý. Paprsky sluneční slábly v starém domě v měsíčné světlo. Ve dne tu bylo jako u vězení, za to vábněji k nočnímu studiu. A Held studoval skoro jenom v noci.

Vychovatelská činnost se Heldovi hrubě nelíbila a také nedařila, protože mu nezdárný žáček

*) Held bydlil tenkrát na Malé Straně. »Lázně« byly předním pražským hotelem. Svého času bydlil tam také car Petr I. Veliký.

působil velké potíže. Ale sotva že minulo pět neděl, přerušeno paedagogické působení zvláštní, netušenou epusodou.

Jednoho dne počátkem prosince zarazil jezdec ve dvorní livreji před starým Täublovským domem. Po mediku Heldovi se ptal a tomu pak vyřídil, že Její král. Výsost, paní arcikněžna Mariana (sestra panujícího císaře Františka, abatyše hradčanského ústavu šlechtičen, přebývající v druhém patře královského hradu), přeje si s Heldem zítřejšího dne promluvit.

„Snadno si pomysliti,“ vypravuje Held, „že mne toto pozvání uvedlo do nemalých rozpaků — — Vystrojil jsem se do gala, k čemuž nutny byly frak, vyšívaná vesta, krátké nohavice, hedvábné punčochy a střevíce s velkými, stříbrnými přezkami. Vlasy vysoko načesány s dvěma velkými kadeřemi a pudrovány; dlouhé a hojné mé copové vlasy stočeny v ‚carducan‘ a černou hedvábnou mašlí ozdobeny.“

Na hradě čekal neklidně v předsíni, až bude předpuštěn. Význačné je pro něj i pro dobu, jak si dodával myslí: hlavně tím, co četl zvláště v „Anna-lech“ L. E. Posselta, současného dějepisce a publicisty, pojednávajícího v dotčených „Annalech“ o soudobých událostech, zvláště o francouzské revoluci. „Za této němé exhortace byl jsem vyzván, abych vstoupil.“

Arcikněžna, malé, drobné postavy, prostě oděná, přijala jej milostivě. Vyslovila přání, že by měla ráda od něho lekce na anglickou kytaru, měli by dost volného času. „Otázka zodpověděla se sama sebou.“ Třikrát týdně vyučoval arcikněžnu vždy od 10 do 12 s poledne, a to tak, že o jedenácté byla přestávka. V tu dobu odešla arcikněžna vždy na

mši a vrátila se vždy po dvaceti minutách. Held jednak učil, jednak sám hrál a zpíval vždy u přítomnosti sedmdesátileté hofmistryně hraběnky Trautmannsdorfové nebo některé jiné dvorní dámy.

Nový ten úřad, jenž trval po celou zimu, povznesl medika Helda u veřejnosti velmi, způsobil mu však také mnohou nesnáz. Přicházeliť mnozí se žádosti, aby se u Její král. Výsosti za ně přimluvil; ano, sám velmistr řádu křižovnického požádal o „intercessi“ Helda, jenž kdysi jako vokalista měl všecko zaopatření v klášteře. Held se vyznává, do jak trapných rozpaků se tím dostal, když tomuto hodnostáři a bývalému svému příznivci musil vykládati, že je na omylu, že on, Held, nic nemůže, že kromě toho, co nutno říci v hudební lekci, nepromluví s arcikněžnou ani slova.

„Když vstoupím, mlčky se pokloním, když odcházím, mlčky se pokloním, na konci měsíce doručí mně dvorní dáma osm dukátů ve zlatě. Takové je mé postavení.“ Velmistr to uznal, jiní však „věřili, co chtěli.“

Held nemohl se synkem profesora Michelitze nic svést a proto dav výpověď, odstěhoval se zase na Malou Stranu; tam, jak se tenkrát sousedsky žilo, uvítali mladého medika s velkou radostí, zvláště přítel Vitásek, jehož a Heldovy city „byly jako dvě struny stejně naladěné“. Obou úsudky o dílech uměleckých a umělcích vždy se shodovaly; jen vyjadřováním jich se lišily.

„Jeho (Vitáskova) dobrota, skromnost a mírnost volily vždy výraz nejněžnější a nikdy takový, jenž by se bolestně dotekl, nebo měly jej k tomu, že se i omlouval stran předmětu, který měl posouditi, kdežto má náklonnost k lakonismu, k antithesi, k epigramu nejraději vždy uhodila zrovna a přímo.“

Hudební lekce, jež Held dával arcikněžně, byly mu mocným doporučením. Z královského hradu byl zván do šlechtických paláců, po arcikněžně vyučoval kněžny a hraběnky; tak jmenovitě kněžnu Josefinu Taxisovu, hraběnku Jos. Claryovu, hraběnku Josefinu Pachtovu rodem Canalovou.

Roku 1797 dne 21. srpna byl povýšen na doktora v lékařství.

III.

Než ani slavná promoce neuchránila ho na dobro od lekcí na anglickou kytaru. Musil se k nim příštího roku (1798) odhodlati, poněvadž o ně požádal vznešený pán. Odřici mu nebylo možná, zvláště když se podobalo, že mladý doktor dosáhne u něho výhodného postavení.

V srpnu dotčeného roku přijel do Prahy na delší pobyt Petr vévoda Kuronský, syn Arnošta Birona, někdy milce carevny Anny, od r. 1792 pán na Náchodě a Ratibořicích, jenž před tím už koupil panství zaháňské v pruském Slezsku. Přijel s třemi svými dcerami, Kateřinou Vileminou, Pavlinou a Jeanettou, z nichž nestarší Kateřině *) bylo tenkrát osmnáct, nejmladší, Jeanettě, ne z plna šestnácte let.

Rulik i Schiffner poznamenali, že vévoda za tohoto svého pobytu prohlížel si všecky památnosti, a že se mu zvláště líbila universitní bibliotéka. Za hovoru s některými domácimi učenci vyptával se na českou mluvnicí, o kterou se zajímal, poněvadž se vyznal v jiných slovanských jazycích. Pelcl po

*) Pozdější dědička panství náchodského a ratibořského, »paní kněžna« v »Babičce« Boženy Němcové.

té podal vévodovi svou českou mluvnici, začez jej vévoda podaroval zlatou medailii, jakož i Dobrovského. O tom se dr. Held ve svém „nekrologu“ nezmiňuje, za to však vypravuje některé detaily, dosud neznámé.

Vévoda Kuronský přijel do Prahy s celým zrovnadvozem, při němž bylo také dvanáct slečen, patrně ve službách tří jeho dcer. Než zlí jazykové leccos povídali; jmenovitě, že ty mesdemoiselles nejsou jen proto, aby oživovaly dvůr, nýbrž i samého vévodu, tenkrát čtyřiasedmšáťletého, jakoby střídavě měly úkol krásné Abizag Sunamitské u starého Davida krále. A že byla právě doba, kdy Mesmer působil sensaci, dály se výklady o úkolu těch dvorních slečen i dle jeho učení; pražská kleveta hned vysvětlila, že „střídavě slouží jako faktorové magnetického processu“.

Dvě z těch „dvanácti spících panen“*) byly Pražanky, jedna Gasserova, druhá Marie Anna Ratzenbeckova, kteréž obě se později provdaly do Prahy, Ratzenbeckova stala se tenkrát za pobytu vévody Kuronského v Praze Heldovi do jisté míry osudnou.

Vévoda požádal tehdy slovutného pražského lékaře dra. Mayera, „král. polského dvorního radu“, aby mu doporučil některého z pražských doktorů za osobního lékaře. Dr. Mayer navrhl dra. Helda, tehdy osmadvacíťletého. Vévoda uslyšel o něm také v Thumovském bankovním domě, s nímž měl styky, jaký je Held mistr na anglickou kytaru. Princezny chtěly jej vidět. Když se přišel představit, požádal ho vévoda, aby co nejdříve přišel s anglickou kytarou.

*) Titul tenkrát oblíbeného Spiessova románu.

Stalo se; Heldova produkce se líbila tak, že princezna Pavlina, „pravá gracie“ a velmi dobrá zpěvačka, zatoužila po lekcích na dotčený nástroj. Held nemohl odřici už vzhledem na to, že běželo o místo osobního lékaře. Učil tedy princeznu; leccos zajímavého přehlédl v domácnosti vévodské a jednou také upadl do veliké tísně, když jej vznešená jeho žákyně uvedla v pokušení. Přišla do lekce v bělostném, nedbalkovém plášti ze samých krajek, „je jichž průzračnost uvedla by do rozpaků i poloslepého“. A nezapomeňme, že princezna byla „pravá gracie“.

„Nebylo-liž seděti na pohovce vedle vznešené žákyně pro mne tenkrátě mučením? — — Ale já přestál ta muka rytířsky. Jiní snad nazvou toto mé rytířství zbabělostí nebo snad i hlupáctvím; budíž, ale já podobných příhod nikdy nelitoval.“

Held tedy učil, ale místa nedostal. Výše jmenovaná panna Ratzenbeckova měla bratra, jenž právě se stal doktorem, a ta usilovala u vévody, aby jej přijal za svého lékaře. Vévoda sice tak neučinil, aby neurazil dra. Mayera, ale Helda si také nevzal, nýbrž docela prostého ranhojiče.

Tak zmařena Heldova naděje na místo dobře placené, při němž byla zajištěna pense. Než jeho „zájem o kuronský vévodský dům nikterak neochladl“; naopak, Held měl živé účastenství se starým vévodou, když jej za nedlouho stihlo neštěstí v rodině.

Vévoda totiž přijal za tohoto svého pražského pobytu ku svému divadlu, jež si vydržoval na náchodském zámku, zpěváka Arnoldiho. Sličný, světem protřelý pěvec, jenž obdržel titul vévodského dvorního rady, jenž nejen zpíval, ale také pořádal vévod-

skému dvoru všelijaké zábavy a slavnosti, omámil mladičkou princeznu Jeanettu tak, že s ním ujela z Náchoda do světa. Vévoda dal uprchlíky stíhat vrchním svých panství, Svobodou; ten stihl je v saském Erfurtě, odkudž princeznu přivezl. Arnoldi utekl.

Ti, kdož četli „Na dvěře vévodském“, upamatují se na tyto osoby, ale také si připomenou, že se nedověděli, co se s Arnoldim pak stalo. Autor sám to nevěděl. Dr. Held, jenž o Arnoldově skutku mluví s velkou indignací, napsal, nezapomenuv na to, že sám u vévody nepochodil: „Já zůstal prostým špitálským lékařem, ale Arnoldi, ačkoliv byl od vévodského dvora vyhnán, dostal později v Berlíně místo ve vojenské radě. Zdali tento vojenský rada pomáhal po létech, když se Německo chopilo zbraně na své osvobození, a zdali byl maršálka „Vorwärts“*) veřejným nebo tajným radou, o tom nevím zhora nic. Spíše však se podobá pravdě, že i za let největší hanby a potupy Pruska ničil se jen v zápasech erotických. Jeho jméno zapomenuto tak, jako jeho divadelní úlohy.“ —

Heldova žačka krásná princezna Pavlina, provdala se za knížete z Hohenzollern-Hechingen. Held se s ní ještě dvakráte setkal. Poprvé v Praze jako s mladou kněžnou r. 1802 o redutě, po druhé po letech v Karlových Varech. Ptala se po něm, když se dočetla jeho jména v seznamu lázeňských hostů; i šel k ní s poklonou. Zastal ji před její villou u snídaně. —

„Sotva jsem svým očím uvěřil, že tahle škvřklá babička je bývalá gracie Pavlina.“

*) Maršálek Blücher.

Ta „babička“ jej přijala velmi laskavě, těšilo ji, že jej zase vidí, ale hned ho také požádala, aby neudával let, co se již neviděli.

„Jasnosti,“ přišeptal Held, aby společnost neslyšela, kněžně k uchu čepcem zakrytému: „Šest a třicet.“

Tu ji viděl naposledy. Za šest let po tom setkání zemřela. (1844.) Píše o ní, vzpomněl také na její starší sestru Kateřinu Vileminu, že skonala pět let před tím ve Vídni a sice náhle za toalety, právě když chtěla přijmouti svého lékaře dra. Malfatta.

IV.

Praha měla r. 1799 velkou sensaci. Část ruské armády táhnoucí proti Francouzům přitrhla do Prahy. Slovanští bojovníci, přicházející z dalekých končin, tenkrát jen málo známých, byli srdečně uvítáni a dobyli si sympathií všeho pražského obyvatelstva. Ještě upřímněji je v Praze vítali, když se vraceli z polní vypravy ze Švýcar. Tenkrát přibyl i slavný Suvorov do Prahy.

Jen dr. Held nebyl Rusy nadšen; ano, ve svém „nekrologu“ má o nich několik velmi ostrých, prudkých, až nespravedlivých poznámek. Bezohledně a jednostranně píše o Suvorovu, jež v Praze tak slavili i slavnostním představením v divadle i skvělým plesem v „Lázních“. Held jej nazývá „obludou, vrahem tolika nevinných v Praze varšavské“.

Tu je asi hlavní příčina Heldovy nechuti, pro to hrozné krveprolití při dobytí Prahy, kdež, jak se tenkrát Held mohl domnívati, zahynul také jeho bratr Ignác. Neměl o něm ani zprávičky, ani slechu o něm nebylo. A také z toho byla ta nechuť, pro-

tože Held, jak jinde v „nekrologu“ uvedl, nenáviděl každého dobývajícího národa.

S úsměškem píše Held o tom, že se Suvorovu, když byl tak nadšeně v divadle vítán, zarosily oči a že si slzy utíral „malým šátečkem, sotva půl lokte dlouhým a širokým“. A ještě zábavnějším, ba spíše komičtějším byl prý za této příhody: Starý polní maršálek Suvorov kráčel, provázen jsa zástupem generálů a štábních důstojníků, Dominikánskou ulicí *) k Perštýnu. Když přišel ke schodům dominikánského kostela, shlédl černě oděného starce šedých vlasů, afe kvetoucí tváře, jenž nejistým krokem sestupoval se schodů chrámových. Suvorov měl jej patrně za kněze, neboť sotva že ho shlédl, stanul, smekl „svůj malý, třírohý klobouček a chopil se starcovy ruky, aby ji políbil. Tím vyzval všecku svou družinu, aby učinila taktéž“. Překvapený, ustrašený stařec začal se bránit a vymlouvat takto, jak Held, po česku, uvádí:

„I — Vaši Excellenci — se račte mejlit — poníženě prosím, — račte odpustit — atd.“

Suvorov se však nedal. Starci ruku políbil, pak se mu poklonil a šel dále. Starý pán však třásl se jako osyka a belhal se zvolna domů.

„A kdo byl ten staroch? Sládek Spirit z Perštýna, na nějž se ještě dnes mnozí pamatují. Já byl náhodou svědkem toho výjevu,“ osvědčuje dr. Held.

„Také na své vlastní oči jsem viděl a na své uši slyšel, jak pověstný velkokníže Konstantin, který na Příkopech — nyní Kolovratské třídě — v domě někdy hrabat Přichovských, tenkrátě dodavatele volů Ambrože Tuškanyho bydlil, jak vytrhl bubeníku

*) Nyní Husova třída.

buben a paličky a svýma carskýma rukama hodně dlouho a statečně bubnoval cvičící se setnině —“

Válečné události asi tak pronikavě nevzrušovaly koncem osmnáctého století jako nynějšího času; bylo novin málo a ty přinášely nemnoho zpráv a to ještě hodně zpozdilých. Do širokého obecnstva noviny nepronikly; čtenářů tam měly málo a ještě méně odběratelů. Těch ani v inteligenci ne přespřiliš. Ani hostince neodbíraly novin nebo jen po skrovnu. Nejznamenitější kavárna „u modrého hroznu“ u nynějšího německého divadla na rohu Havířské ulice a Ovocného trhu, v níž se, jak Held píše, „scházeli distinguovaní muži: professori, doktoři, štábní důstojníci, ouředníci atd.“, měla jen „několik politických novin a literárních listů, kterých mnohý snaživý mladý muž dovedl užiti.“

Poněvadž noviny ty nestačily počtu hostí dychtivých válečných zpráv, stávalo se, jak Held vypravuje, „že důležité články o politice a válce někdo nahlas celé kavárně předčítal, což později tak jako leccos jiného dobrého bylo zakázáno“.

Held k „modrému hroznu“ také chodil a výslovně uvádí, že si tam zašel hodinu před rigorosem a že tu četl noviny.

Na své studie ve filosofii i na lékařské fakultě, na své professory a kollegy, na pražské lékaře má mnoho vzpomínek. Z těch jenom hrstku. Nejprve o profesorech na filosofii, jejichž jména navždy zůstanou v dějinách naší kulturní historie a našeho národního obrození.

S nadšením mluví Held o Cornovovi, professoru historie, jehož „lakonismus, vtip a oheň vábily posluchače neodolatelně. Žádné kollegium nebylo tak navštěvováno jako jeho; ani nejnedbalejší posluchač nevynechal jeho přednášky, ačkoliv Cornova jmen

nikdy nečetl. Jeho ohnivý duch, kritický rozum, bystrost měly na posluchače největší vliv; skoro všichni vynikající z bývalých „filosofů“ nepokrytě vyznávali, že Cornova podnítil a podporoval rozvoj jejich ducha a že s nimi jednal bez pedantství, vždy jako přítel.“

O Stanislavu Vydrovi píše Held, že byl „v pravém slova smyslu svatý muž, jenž hořel pro své povolání.“ Jen metodu a postup při vyučování matematice, které však nebyly dilem Vydrovým, nýbrž už dříve byly zavedeny, Held nejen nechválí, anobrž i tepe.

Seibt, dle jeho svědectví, „záhy si dobýval srdce svých posluchačů mírným, příjemným svým hlasem, svou ryzí řečí a vážně přátelským a blahovlnným jednáním.“

Prof. Bláha,*) mladý, vysoce vzdělaný doktor medicíny, přednášel o všeobecném přírodopise a technologii. Held chválí jeho ryzí němčinu, v které se asi zdokonalil tím, že pilně chodil do bývalého malostranského divadla, kdež v létě hrávala výborná Secondova společnost od dvorního, drážďanského divadla; v ní zvláště vynikali Mme. Albrechtová, Mlle. Zuckrová a pánové Opitz a Schirmer.

Nejostřeji zachycen Heldovým pérem August Gottlieb Meissner, z říše na pražskou universitu povoláný, děd Alfreda Meissnera, autora „Žižky“, za onoho času slavený romanopisec, professor estetiky a klassické literatury.

„Byl mnohým mým spolužákům jakož i mně zcela neobyčejným zjevem: sličný, štíhlý, poněkud po

*) Byl příbuzný MDra. Fr. Bláhy, s kterýmž se Jeník z Bratřic r. 1789 v Gmundenu setkal a spřátelil. Viz: »Z paměti českého důstojníka.«

švihácku vystrojený muž, jehož chování každému posluchači, zvyklému prostým způsobům a snad i trochu pedantismu, musilo připadat strojeným, affektovaným“.

„Jeho cizí přízvuk a že stále měnil tón slov do hloubky a hned zase do výšky, že se namahavě pachtil po vtípu, po lakonské stručnosti, jeho ukvašené okřikování, jestliže se mu kdo i dost málo ozval, jeho výslovnost urážející slovanské ucho, na př. A-si-chen místo Asien, Macetonichen místo Macedonien, der örste Jahrjang místo der erste Jahrgang atd., to vše zprotivilo se takovou měrou posluchačům tomu nezvyklým, že někteří z nich nechali studia a chtěli se dát — k dělostřelcům, mezi nimiž tenkrát sloužilo mnoho bývalých studentů. I Held se chtěl z takové nechuti státi — kanonýrem. „Byl života plný čas císaře Josefa II. a stav vojenský u největší vážnosti.“

„Pro štěstí však člověk zvykne všemu; voják hřimání děl, slavík žabímu skřehotu, trestanec řinčení svého řetězu, a proto přivykly i naše uši všem těm zvláštnostem Meissnerovým; oblibili jsme si jeho přednášky obsahem nad jiné zajímavé tak, že k vůli Meissnerovi nestal se žádný — kanonýrem.“

Professor Steinsky „málo blažené paměti“, jenž přicházel vždy v střevících a nikdy bez deštníku, přednášel o heraldice, numismatice atd. Ospalého posluchače nijak nevyrušil ohněm své přednášky a také ne lálkou, jež zajímala jen několik šlechticů. O zkouškách stihla prof. Steinského nejedna jiskra vtípu Cornovova a Meissnerova; v čas třešní pak býval terčem zbujným posluchačům, kteří po něm loučeli peckami.

Takové měl Held professory na filosofii, kdež studenti požívali „akademické svobody“: směli no-

sit pláště a hole, směli chodit do kaváren, směli kouřit, což vše bylo na gymnasiích přísně zakázáno. Jeden z těchto profesorů, Cornova, stal se pak i přítelem dra. Helda. Stýkal se s ním po letech v salonu „vysocě vzdělané a spanilomyslné“ hraběnky Josefiny Pachtové, rodem Canalové.

Po filosofii medicina, do které Held vstoupil počátkem listopadu roku 1792. V prvním ročníku přednášena tenkrát anatomie, speciální přírodopis, chemie a v druhém běhu — horribile dictu, děsi se Held — theoretická chirurgie.

„Přednášky o theoretické chirurgii, prve nežli posluchač se obeznámil s anatomii, musily býti nerozumitelnou slátaninou. A přece musili jsme je už v prvním ročníku poslouchat.“

„A jaký to byl professor, totiž professor Arnold, jenž jako bývalý bradýř, ranhojič, bez předběžného studia (neuměl ani slova latinsky) se vyšvihl na katedru a velké jmění sobě nahrabal. Jeho pozdější nobilisace, (rytíř z Arnoldů) nepřinesla mu, co bylo k profesuře nezbytně nutno. Nikdy si neodvykl výrazům jako folgsamentlich místo folglich, Etema místo Oedema. S katedry mluvil jako v inspiraci, s očima přivřenýma, mdle, nečile, tak že to až uspávalo studenty, kteří mu nerozuměli, poněvadž neměli dostatečných vědomostí z anatomie.“

„Ještě zajímavější byly jeho přednášky v druhém roce o praktické, operativní chirurgii. Arnold seděl na povýšené katedře, níže před ním u stolku plného chirurgických nástrojů stál jeho asistent, Chirurgie doktor Schmied. Arnold vykládal o nástrojích a obvazech, které Schmied z daleka ukazoval. Rovněž tak vysvětloval Arnold všechny operace, při čemž jeho asistent praktickou část ukazoval — ale ve vzduchu: řezy ve vzduchu, stehy ve vzduchu, zašívání ve vzdu-

chu a také obvazy ve vzduchu. Tím alespoň udržoval v čilosti posluchače, poněvadž musili dusit smích; jinak by byli při přednášce Arnoldově usnuli.“

O přírodopise přednášel professor Zauschner. Ale skoro nikdy nic neukázal, ani rytiny, leda že, když vykládal o nerostech, otevřel v kabinetě zásuvky s minerály; ale zavíral je zase tak rychle, že i ti, kdož stáli nejbliže, nic neviděli a ještě byli v nebezpečnosti, že jim professor prsty přiskřípne. Ale když přednášel o slonu, snažil se, aby výklad jeho byl hodně názorným. Chtěje ukázati, jak má slon svislé uši, složil svůj kapesní šátek (tenkrát se nosily velké), a zavěsil jej na své ucho, řka:

„Představte si, to že je sloní ucho.“ —

S velkým respektem mluví Held o Jos. Gottfriedu Mikanovi,*) professoru botaniky a chemie, s jehož synem, později také známým přírodopiscem, se spráteleil. Held vzpomíná, jakou hrůzou býval Mikan starší při rigorosech, že i výborní kandidáti se strachy pletli tak, že nerozeznali ani levandule.

O anatomii přednášel „živě a jasně“ prosektor dr. Rottenberger. Obyčejně začínal hlubokým, basovým tónem, ale stoupal pak ponenáhlu až do pronikavého falsetta tak, že na konec každé přednášky byl jeho obličej rudý do modra. A teď představte si před ním ležící mrtvolu často již sezelenalou, poněvadž ji míval při výkladech někdy skoro až šest neděl! O anatomii vykládal tenkrát on jako prosektor, poněvadž řádný professor vyšší anatomie a fysiologie Procházka byl povolán do Vídně.

Mediků v prvním roce bylo málo, všeho všudy

*) Zakladatel pražské botanické zahrady a chemické laboratoře universitní. Hlavně podnětem Mikanovým založeny pražské hřbitovy mimo město.

sedm. Mezi nimi Karel Eduard Hoser, jenž do mediciny přestoupil z druhého roku práv. Stal se pak osobním lékařem ruského generála Durasova (Held uvádí Gorčakova), později osobním lékařem arciknížete Karla. Hoser první vypsal Krkonoše; památka jeho zachována dary Českému museu a vybranou jeho obrazárnou, kterou věnoval (1843) obrazárně Společnosti vlasteneckých přátel umění a kteráž tvoří podstatnou část obrazárny v Rudolfinu. Když r. 1803 dr. Held vypravil se s hrabětem Přichovským do Vídně, kdež, mimochodem řečeno, seznámil se s Beethovenem, navštívil také bývalého svého spolužáka Hosera. Když stanul u mříže k jeho bytu, přišla otevřít sama paní Hoserová, s kterouž se znal už od let z Prahy, kdy ještě byla svobodná. Held stoje u mříže, schválně pozakryl tvář, chtěje se přesvědčit, pozná-li jej bývalá přítelkyně. Ale paní „Kátinka nebo Šatinka nebo Košatinka“, jak jí dle všeho muž láskovně říkal, jen se podívala a zkrátka aniž byla překvapena, řekla: „Held“. A bylo po schovávačce.

Hojné a obšírné jsou zprávy v Heldově „nekrologu“ o pražských lékařích, které Held pamatoval ze svých studentských let, i o jeho vrstevnících. Čtenáře by však unavily; jen jedna z těch vzpomínek není bez zajímavosti. Za studentských let Heldových, tedy koncem osmnáctého století, žil na Malé Straně MDr. Josef Schmied, starý mládenec, který měl velkou praxi ve středním stavu, ale také i u šlechty. Nic mu nevadila jeho jakási zdvořilá příkrost a to, že neuměl pořádně německy. Říkali mu „český Schmied“ na rozdíl od jeho kollegy dr. Augusta Schmieda. Když byl Held v třetím roce mediciny, řekl mu jednou ten český Schmied, rozumí se, že po česku, jak Held zapsal:

„Panáčku, škoda je vás, že jste se do ty klopoty zahodil.“

Snad myslil na Heldovo hudební nadání, že by mu v hudbě štěstí spíše kvetlo. Než Held vynikl i v té „klopotě“; a netížila ho, miloval ji a snad čím dále tím více, až do stařeckých let.

Tuto medicínskou kapitulu skončíme Heldovou vzpomínkou na muže, jenž nebyl lékařem, ale jehož jméno se v lékárnách po dnešní den zhusta vyslovuje.

Aqua Horstii! Jak je známá a jak neznámý její původce! Horst býval vychovatelem u knížete Kinského, pak v domě Fürstenberském. Za volných chvílí zabýval se léčením chorob krku a očních; měl lék, jenž byl jeho tajemstvím.

Když došel přízně a ochrany u vznešených a mocných, užíval tohoto léku, výše jmenované vodičky, i veřejně.

Byl statné postavy, „u knížecí tabule dobře živený“ a ač nezapřel paedagoga, přece dovedl vystupovati s jakousi vznešeností. Chodil pořád ve volném, černém fraku; v jedné kapse nosil ohromnou stříkačku, „která jako trajanský sloup byla ozdobena vypouklými figurami“, ve druhé láhev svého tajného léku. Když i u Fürstenberků dostal se do pense, založil si vychovávací ústav pro chlapce a — jezdil po lékařské praxi.

Tenkráté bylo v Praze málo zánětů očních a krku, kterých by byl Horst zjevně nebo tajně neléčil.

Kromě něho požíval velké důvěry obecnstva (bylo v dvacátých letech devatenáctého století) štábní lékař Marenzeller, léčící dle metody Hahnemannovy a — popravčí mistr Nessler, kterému i v nejvyšší šlechtě důvěřovali jako lékaři.

Dr. Held se s Horstem jednou velmi ostře utkal. Když totiž Held, toho roku děkan lékařské fakulty, jednou záhy z rána přišel k advokátovi Měchurovi, jehož a rodiny jeho byl přítelem i lékařem, zastal v nejzadnějším pokoji Horsta, an právě dru. Měchurovi vystříkoval hrdlo svým arkanem.

„Tak pane dvorní rado (Horst byl knížecím dvorním radou), přistihl jsem vás při funkci fušerské. Víte-li, že jako děkan lékařské fakulty mám povinnost, abych břidilské a mastičkářské léčení úřadu oznamoval?“ Tak to začalo. Horst se bránil, Held dorážel. Celý ten výstup je zapsán v jeho „nekrologu“. Skončilo to Heldovým:

„Tady v Praze jsou dvě fakulty; jedna zákonitá, druhá protežovaná. K oné patřím, bohužel, já, k této štábní lékař Marenzeller, kat Nessel a vy — pane dvorní rado.“ —

Po té se Held poroučel. Dr. Měchura obávaje se, že víc nepříjde, poslal mu omluvu; a Held se nezatvrdil. Přišel zas „poněvadž mne jeho (Měchurovy) děti měly rády.“ Mezi nimi byla Terezie, za několik let po té manželka Františka Palackého. Ten výstup udál se v domě, v němž později žili a zemřeli Palacký a Rieger.

Horst, aby neměl nesnázi s fakultou, nabídl tajemství svého léku stavům českého království za 4000 zl. Stavové požádali fakultu o dobré zdání. Chemickou analýsú zjistilo se, z čeho ten lék, a tehdejší professor chemie také dle toho připravil vodičku zrovna takovou, jako byla Horstova. Stavové proto nepřijali Horstova nabídnutí; a tak Horst, „který byl až na to fušerství hodný muž“, léčil dále jako dřív až do své smrti.

Na konec dodává Held: „Horstův lék bude ještě staletí u lidu oblíben.“

A hle, dnes už tomu sto let nebo bez mála sto let, a pořád ještě kapou tu žlutou vodičku do chorrých oči.

V.

Ještě několik vzpomínek z Heldových let studentských. Premianti na gymnasiu dostávali tenkrát zlatené a postříbřené medaile. Když Held studoval humaniora, vyznamenán jako poslední, t. j. třetí praemiant postříbřenou medailí; v řečtině však býval „druhy Excellens“.

Okruh, v kterém se jako gymnasista pohyboval, „byl nevalný, než-li aby něco zajímavého mohl o něm zapsati“. To však, co se kolem dalo, za panování „nezapomenutelného a tak zneuznaného císaře Josefa II., kdy všecko oživovalo svítáním, později tak nepohodlným“, neminulo bez účinku na mysl mladého studenta a vokálisty třebechovického. Zvláště hluboko se ho dotklo zrušení farního kostela P. Marie na Louži a klášterů, v jejichž kostelích hlaholival o svátcích a slavnostech také jeho svěží, krásný soprán, jako u sv. Mikuláše na Starém městě, u Pavlánů, u Servitů v Sirkové ulici.

Held vypočítává ostatní kláštery, kteréž byly tou dobou zrušeny a kostely úplně zbořené, jako kostel sv. Linharta u malého rynku a kostel Božího Těla na Dobytčím trhu.*) Trpce a ne bez kousavé ironie vzpomíná „pomniku“, který si vláda za Františka císaře postavila „velkolepou trestnicí u sv. Václava“ tím, že ji zřídila prostřed města; i toho taktěž vzpomíná, že za císaře Josefa část králov-

*) Stával před nynějším jesuitským kostelem.

ského hradu pražského, křídla při vjezdu, dána za kasárna dělostřelcům, „kteří z hradních oken vyvěšovali své kožené kalhoty, když je sušili.“

„Všecky tyto a jiné změny,“ píše Held, „musily se zdáti vandalismem a byly jmenovitě lidu velice nemily, poněvadž mu rušily, nač byl ode dávna zvyklý a zaváděly novoty, kterým přivyknouti nemohl, jako tomu, aby mrtví nebyli v Praze pochovááni.“

Praha byla tou dobou, za císaře Josefa II. kolem r. 1783 „jako rozvalina“. Stopy a památky po pruském obležení z r. 1757 ještě zcela nezmizely.

„Koňský trh, Příkopy, Jindřišská ulice, Senovážné (Havlíckovo) náměstí, Dlažebná ulice, Poříč a všecky s ní souběžné ulice až po vltavský břeh, měly většinou jen málo pospravovaných, starých domů; ostatní všecky byly jen z vepřovic stavěny a šindelem kryty. Ulice všude kostrbaté, neschůdné, zvláště zimního času, poněvadž nebylo kanálů. Nikde chodníků, ale všude rýhy plné stojatého kalu, takže leckdes bývala prkna přes ně kladena. A prázdno v ulicích, mrtvo, zvláště na Novém městě. Hradební zdi u poříčské, Nové a Koňské brány nebyly ještě ani r. 1783 opraveny, parapety scházely, takže během těch třiceti let událo se tam nejedno neštěstí.

Řádné opravy těchto a jiných nedostatků staly se teprve počátkem devatenáctého století, za purkrabí hraběte Kolovrata, pozdějšího ministra, zvláště však za nejvyššího purkrabí hraběte Chotka.

Od času Karla IV., tedy skoro za pět set let, nevykonával žádný panovník, neřku-li pak místodržitel pro okrasu Prahy tolik jako on (hrabě Chotek), jenž neměl ani stín těch prostředků, kterými vládl Karel IV.“

Dále srovnává Held, jak bývalo za jeho mládí, t. j. koncem 18. století, a jak je nyní, v první polovici 19. věku.

„Kdož by před padesáti, šedesáti lety uvěřil, že by dámy mohly na podzim a v zimě vydati se na procházku pěšky! Bývaloť pravidlem, že před sv. Josefem se nejezdilo na procházku. Kdysi ucpávali každou skulinu v oknech, když bylo drsnější povětrí; nyní se otevírají okna denně. I nejněžnější dámy jezdí zimního času ve faetonu.“

„Během padesáti let se všechno změnilo; i jemný způsob, který kdysi panoval, zvrhl se nyní, (v čtyřicátých létech) v mládeži y drsnou neomálenost. Manželé nepodávají, ani u vznešených, ani u nižších, svým manželkám pravé rámě.“

A co se damského kroje dotýče, ne bez stesku vzpomíná Held na svá mladá léta, t. j. na dobu empiru, kdy panoval „krásný, starořecký kostym.“

Než zabíháme se starým pánem do pozdějších let. Vraťme se ještě do jeho studentských vzpomínek.

Osudný rok 1793 neminul ani tiché Praze bez bouřky. V létě tohoto roku ztropilo několik šlechtických studentů v jakémsi hampejze v Jalovcové ulici výtržnost, za kterouž se jim dostalo osudu Sokratova: mladé Xantippy polily jim rozpálené hlavy a ne zrovna rosou nebeskou. Z toho hřmot, shluknutí, bouřka, posléze soud a trest. Mladí pánové byli hlavně na podnět městského hejtmana hraběte Wratislava *) z trestu odvedeni na vojnu. Byli to, pokud si Held pamatoval, rytíř z Perglosů, baron Lazari a baron Malovec.

Toto potrestání pobouřilo ostatní studenty a roznítilo v nich touhu pomstit se všem podezřelým ka-

*) Byl maličké postavy a přezdívali mu Prčický.

várnám a kavárničkám. A pomstili se. Bouře vypukla z nenadání večer dne 13. prosince 1793. Houfec studentů vybil v domě „u Jalovců“ v Jalovcové ulici okna; hřmot přivábil zvědavé a pomocníky. Za chvíli se jich sběhlo na sta. Obořili se na dotčený dům, vrazili do něho, ničili, vyhazovali s oken zrcadla, skříně, hodiny, peřiny, jež ihned roztrhány, takže peří z nich rozletělo se povětrím jako sníh. Prve nežli přikvapila stráž, dílo pomsty vykonáno.

Ale ne dokonáno. Z Jalovcové ulice hnali se mstitelé na vzdálenější místo, kdež se jich nikdo nenadál, do Nového města. Vůdcové šli před houfem, v ruku jako maršalskou hůl nohy ulámané od židlí; jako prapory třepetaly se na vysokých tyčích před hlučícím, rozvášněným houfem, povlaky s roztrhaných peřin. Houf studentů cestou se vzmáhal. Přidávali se k němu studenti, tovaryši, všelijaká chasa, takže záhy vzrostl na zástup do tisíců.

Co se stalo v Jalovcové ulici, opakováno na Novém městě; a zase, nežli přikvačila stráž, zmizeli vzbouření, aby uhodili na jiný hampejz. Část jich se odtrhla a vypravila se na Malou Stranu, kdež v několika takových domech „vykonali podobnou operaci.“ Tak za několik hodin pobořeno a zničeno několik tuctů vykřičených domů.

Held, tenkrátě medik druhého roku, byl té noci ve svém bytě v Ostruhové ulici (v Nerudově) a nedověděl se o bouřce až nazejtří, ač dva z vůdců byli jeho spolubydlíci. Jeden z nich, Bedřich Horák, jeho krajan, byl páter vyklouz; od křížovníků vystoupil a práva studoval. Za té bouřky byl juristou druhého roku. Druhý spolubydlíci Jan Novák pocházel ze Semil; jeho starší bratr stal se později arcibiskupem v Zadru. Tento Novák, „hubený, velký, mladý,

muž, modrých, výrazných očí, srdce andělsky čistého“ oddal se „jemnějšímu malířství pokojů; proslul však více jako malíř miniaturních podobizen. Měl tolik objednávek, jmenovitě od zlatníků, že nemohl ani stačit. Byloť tenkrát modou nositi podobizny toho druhu na hodinkách, v náušnicích, na knoflíkách, jehlicích, na řetízkách.“

Novák prchl ihned po té bouři do Vidně, kdež dobrovolně vstoupil do sboru generála Provery. Sbor neměl štěstí; Francouzové vedeni mladým generálem Buonapartem, z části jej zničili z části rozprášili;*) Novák šťastně unikl a dostal se do Uher, kdež jej kníže Esterházy přijal jako učitele kreslení. Později odebral se do Zadru ku svému bratru arcibiskupovi a sloužil mu jako major domus.

Horák zůstal a byl zatčen s třiceti jinými studenty, ale ne hned po té bouři, nýbrž teprve až 28. února příštího roku (1794.) Odvedli je do vězení v novoměstské radnici a tam si poseděli až do července t. r. Zvláštní dvorská komise je vyšetřovala, ale nic nevyšetřila. Na konec propustila všechny „pro nedostatek důkazů“. Většina propuštěných studentů dala se na vojnu. Horák však zůstal, ale nechal práv a věnoval se na novo — theologii.

VI.

Held byl pátý rok lékařem, když dán k němu na léčení slavný nemocný. Duševní choroba Dobrovského, mírnější od r. 1798, zhoršila se pojednou na podzim r. 1801.

*) V lednu 1797, když Alvinzi a Provera tábli osvobodit obleženou Mantovu.

„Vypukla v něm opět zuřivost,“ píše o tom Brandl. „tak prudká, že sobě i jiným nebezpečným se stal.“ Poněvadž „svým nápadným chováním pozornost policie k sobě obrátil, a strach byl, že by přísněji k němu se přikročilo,“ byl Dobrovský hlavně na podnět svého ušlechtilého a v pravdě vděčného žáka hraběte Bedřicha Nostice — toto Held výslovně uvádí — dán na ošetřování k milosrdným bratřím. Fysicus spravoval nejen jejich nemocnici, ale i její oddělení pro duševně choré.

Held vyznává ve svých pamětech, že pro něj, mladého lékaře, (bylo mu jedenatřicet let), nebylo malým úkolem léčiti „vysoce učeného, hlubokomyšlného Dobrovského,“ jakož i získati sobě důvěry tohoto duchem vznešeného muže.“ Held byl tenkrát, jak sám napsal, v psychiatrii ještě nováčkem; nicméně byly výsledky jeho léčení záhy velice dobré.

O Dobrovském vypravuje, že za své nemoci rád si pral drobné prádlo. Jednou v prosinci r. 1801 zastal jej Held v čeledniku u rozpálených, železných kamen; sušil tam své punčochy, které si právě vypral. Helda to překvapilo, ale ještě více to, jak Dobrovský ty punčochy sušil: na dvou skleněných butelích vodou naplněných a na hrdlo převrácených. Obě láhve byly otočeny vyždímanými punčochami.

„Pane abbé, jaké divné aparáty to robíte?“

„Jak se jen můžete tak ptát,“ odvětil Dobrovský, „což nevíte, že vodní para vyvozuje největší horko a největší sílu, že sušení takovýmto vypařováním je nejrychlejší?“

„Musil jsem, rozumí se.“ vypravuje Held, „otočit a jeho geniální metodu pochválit. —“

Prudká choroba Dobrovského ponenáhlu ochabovala. Prostředků, jež Held předpisoval, neužíval sice bez odporu, ale lékař dovedl jej přemoci. V my-

sli Dobrovského se projasňovalo, zmatenosti v jeho myšlenkách ubývalo a byl veselejší; ale také tím horoucněji toužil, aby se dostal na plnou svobodu. Nejvíce jej hnětlo, že býval v pokoji zavřen; hnětlo jej to tím více, poněvadž s Bedřichem hrabětem Nosticem před tím cestoval, nebo meškával na jeho panstvích, kdež žil volně, činně, v stálé rozmanitosti.

Když pak mu v tom „vězení“ u Milosrdných uvolněno, začal konati rozmanité návštěvy v klášteře a sledoval s účastenstvím vše, co se dalo v jeho okrsku. Hovory jeho byly už po několik neděl rozumné a všecko jeho chování takové, že se Held odhodlal pustit jej, ovšem za bezpečného průvodu, do města. Bylo v lednu r. 1802. za jasného, suchého, ne mrazivého dne.

„Než tato první vycházka měla následky, kteréž mne nutí, abych teď, skoro po pětačtyřiceti letech, psal o nemoci Dobrovského tak obšírně.“

Dobrovský se vydal dotčeného dne se svým průvodcem na Malou Stranu. Ale tam se pustil ná náměstí do hádky s fiakristou. Z toho shluk lidí a velký křik. Poněvadž se stalo blízko gubernia, ihned to oznámeno dvornímu radovi, městskému hejtmanu a policejnímu řediteli hraběti Josefu Wratislavovi, jenž zatímně zastával také místo vicepresidenta u gubernia.

Dobrovský dovezen zpět do ústavu k Milosrdným; hrabě Wratislav pak ihned pozval hraběte Bedřicha Nostice na radu, nebylo-li by líp, aby abbé Dobrovský dopraven byl do blázince (Tollhaus) při všeobecné nemocnici. Hrabě Nostic tomu asi bránil, Wratislav však ustanovil, aby o tom rozhodla kommise, do které pozval protomedika dra. Beyera, dra. Meyera, dra. Františka Müllera, dra. Václava Bauera, hraběte Bedřicha Nostice, appellačního radu Scheppla,

jenž byl důvěrným přítelem Dobrovského, a dra. Helda, jelikož ordinaria slavného nemocného. Komise pozvána na den 16. ledna.

„Poněvadž jsem věděl, že nastává boj,“ píše Held, „připravil jsem se k mužné obraně; vypracoval jsem zprávu o nemoci Dobrovského a připojil jsem k ní návrh způsobu, kterým by se měl léčit, návrh pro Dobrovského speciální. A tak jsem se chutě vydal do kommissee.“

Její předseda, hrabě Wratislav, zahájil jednání tvrzením, že je nezbytně nutno, aby abbé Dobrovský přísněji byl opatřen, a požádal přítomné lékaře, aby se vyjádřili. Dr. Held, jako nejmladší, přečetl svou zprávu a navrhl jmenovitě, aby Dobrovský zase přebýval za náležitého dozoru lékařského v domě v Šenfaldovské zahradě, kterou byl hrabě Nostic pro něj před tím zakoupil.

S návrhem tím souhlasili všichni, jmenovitě dr. Meyer, toho času nejslavnější a nejoblíbenější lékař pražský. Ale když odhlasováno, povstal předseda hrabě Wratislav, „jenž jako městský hejtman a policejní ředitel nemohl zapomenout na výstup a shluk na malostranském náměstí, a všechn popuzen vyrazil prudce, ostře, jak bývá u lidí malinké postavy, zastávajících vysoký úřad:

„Musím zde veřejně vyznati, že jsem nanejvýš nespokojen s tím, jak jednal představený nemocnice Milosrdných bratří. Jak se mohl opovážit, že pustil abbéa Dobrovského na ulici bez mého vědomí?“

„Račte prominout, pane dvorní rado,“ odvětil jsem rovněž tak hlasným tónem, „o tom rozhoduje, jak myslím, toliko uznání lékařské. Chytím-li v kalné vodě rybu a chci-li vědět, jaká to ryba, musím ji z té kalné vody vytáhnout. Abbé Dobrovský cho-

val se po pět, šest neděl tak, že jsem se svolením převorovým mohl se odvážit toho pokusu.“

Heldovi se pobouřila krev a proto, když hrabě Wratislav začal nad to kritisovat jeho léčení, od-
byl jej z prudka:

„Tomu vy, pane dvorní rado, nerozumíte!“

Jemně vzdělaný, světa zkušený dr. Meyer ujal se slova, aby zmírnil prudký ten výrok, Helda však při tom nedal.

„Račte odpustit, pane vicepresidente,“ pravil, „to náleží do lékařského oboru, to my již sami vyřídíme.“
Když se vraceli z kommissee, vyslovil dr. Meyer svou spokojenost, ač litoval, že se Held při jednání příliš rozhorlil.

„Ale kdeže měl ohnivý třícátník vzít flegma?“
ptá se dr. Held.

Dobrovský, jenž o kommissi věděl, očekával ne-
trpělivě jeho návštěvu. Held přišel, pověděl a radil,
aby byl trpěliv. Dobrovský však nechtěl, aby byl
považován za zajatce, za zavřeného; dobrovolně že
by třeba několik neděl a třeba i několik měsíců zů-
stal pod Heldovou ochranou. Proto dopsal hraběti
Bedřichu Nosticovi, žádaje naléhavě, aby byl co nej-
dříve propuštěn a aby si směl na poradu povolati
lékaře, ku kterým byl měl zvláštní důvěru.

Toto když mu hrabě Nostic povolil, vybral si
Dobrovský kromě Helda, dra Meyera ještě doktory
Michelitze a Matušku. Heldovi řekl:

„Nechci se radit ani s řemeslníky ani se sedláky.“

Minil tím doktory Müllera, Schmieda a Bauera.

Hrabě Wratislav ustanovil kommissionální kon-
sultaci na den 26. ledna a sice v klášteře Milosrdných
bratří, přímo v jizbě Dobrovského. Předsedou kom-
missee byl opět hrabě Wratislav, jejími členy: hrabě
Nostic, appellační rada Scheppel, lékaři výše uvedení.

Jednání počalo se tím, že hrabě Nostic podal dru. Heldovi Dobrovského list, aby jej přečetl. List adresovaný hr. Nosticovi byl zapečetěn papírovým křížem. —

Když Held přečetl místo, kdež Dobrovský zahrozil: „Jestliže mne z tohoto vězení ještě dnešního dne nevysvobodíte, budete zítra moci mluvit s oběšencem —“, počal hr. Nostic Dobrovskému zarmouceně vyčítati, jak že mohl něco takového napsati, když přece je zajisté již po léta přesvědčen o jeho, Nosticově, přátelství a oddanosti, touto vyhrůžkou že Dobrovský mu bodl do srdce —

Dobrovský, satiricky se usmívaje, ustoupil několik kroků ku dveřím a těmito slovy skočil hraběti do řeči, ukazuje na svůj svrchník na dveřích pověšený:

„Nu ano — s tímto — tu visí, s tímto můžete mluvit.“ —

Když hrabě Wratislav za tohoto jednání na novo se dotazoval, jak bude s dalším léčením, osopil se na něj Dobrovský:

„Co vy do toho mluvíte! Vy nejste nic nežli policejní ředitel a tato záležitost ať se lékařům ponechá.“

Výsledek všeho jednání byl, aby se stalo, jak Held navrhoval. Nevykonáno však ihned. Dobrovský jaksi dobrovolně zůstal ještě až do konce března u Milosrdných, ale pak se vrátil zase do domu v nosticovské zahradě na ostrově Kampě, maje za společníka a dozorce MDra. Carla, Moravana. Held navštěvoval Dobrovského, pokračuje v léčení, jež pak podporováno výlety a cestami na venkov, hlavně na nosticovská panství, až do pozdního podzimu.

„Tak se ponenáhlu pozdravil muž, kterýž by bez mé opposice býval zavřen do blázince,“ píše Held a dodává s patrným vnitřním uspokojením, po-

něvadž větší část spisů Dobrovského vznikla teprve po této jeho nemoci, že on, Held, takto alespoň poněkud zasloužil se o písemnictví své vlasti.

Held převzal po několika letech primářství ve všeobecné nemocnici, kdež Dobrovský tenkrát navštěvoval nemocnou svou příbuznou. Kdykoliv Held se s ním tu setkal, pozoroval na Dobrovském jakousi nejistotu, ano rozpaky. To přešlo až po letech, když se s ním Held skoro denně scházel při čaji u barona Stentsche.*) — —

Že Dobrovský vděčně uznával, co Held a Milosrdní bratři pro něj učinili, o tom svědčí Brandl:

„Milosrdným bratřím zůstával Dobrovský od té doby vřelou vděčností oddán a kdykoliv později Vídeň nebo Brno na kratší dobu navštívil, ubytoval se u nich, a když se mu jiný byt nabízel, nepřijímal nabídnutí.“

Známo, že i u Milosrdných zemřel, v jejich brněnském klášteře. —

VII.

Doktor Held píše o některých svých nemocných, vzpomíná také svého krajana, třebechovického rodáka, bývalého děkana týništského, P. Václava Držmišku, muže vysoce vzdělaného, jenž býval v Schönbrunnu dvorním kaplanem. Když r. 1809 tam Napoleon meškal, sloužil mu P. Držmiška mši, denně o sedmé hodině ráno.

*) Známý z dějin pražského divadla; složil (německy) také zpěv o Bílé Hoře, který tiskem nebyl vydán, poněvadž by ho censura byla nepustila.

Příštího roku po té příhodě s Dobrovským, t. j. roku 1803 vypravil se dr. Held záhy z jara do Vídně. Ve společnosti hraběnky Přichovské a dra. Mikana vyjel 7. dubna z Prahy zvláštní poštou o dvou vozích. Ve Vídni shledal se dr. Held s mnohými krajany, kteří se k němu hlásili. Na Příkopech potkal také dra. Josefa Kaňku, jenž rád vystupoval jako modní lev a jemuž nedávno před tím stala se tu na příkopech směšná nehoda. Falešná lýtka mu spadla až k patám dolů, pro smích a veselí mnohých na korsu, kteří to spozorovali a změnila mu nohy dole; v nevtvárné boule, takže na rychlo musil ustoupiti za nejbližší vrata.

I v divadle setkal se dr. Held se známými z Prahy. Když usedal v divadle na Vídeňce na své sedadlo poblíže orchestru, hlásilo se k němu sedm hudebníků, krajanů, Pražanů, z nichž někteří byli jeho známými z chlapeckých jeho let, kdy jako vokalista meškal u Křižovníků.

Toho večera dávali operu „Palmiru“. Hlavní úlohu zpívala madame Campi, znamenitá zpěvačka, i Pražanům známá; prvním tenoristou byl Simoni, jenž ještě jako Šimon, Čech, dostal se do Florencie, odkudž povolán do Vídně. Tu jako Simoni vystupoval v německých operách. Obdivovali se jeho zpěvu, ale smáli se jeho německé výslovnosti, jak Held zvěděl také od samého Beethovena, s nímž seznámil se 16. dubna dotčeného roku.

Toho dne šel s hrabětem Přichovským, nevlastním synem hraběnky Přichovské rodem baronky Wasuthové, jenž měl ve Vídni druhý domov, navštívit krajana svého Pitra, vyššího úředníka vojenského, rodáka trebechovického. Nedošli však, neboť potkali Beethovena, s nímž hrabě Přichovský Helda seznámil. Beethoven ubíral se k příteli svému Župančičovi,

znamenitému houslistovi, u něhož právě měli zkoušet některou z klavírních sonat Beethovenových. Slavný skladatel vzal oba Čechy s sebou. U Župančiče zastali několik znamenitých hudebníků, tak jmenovitě houslistu Krombholze a mulata Bridgethauera, komorního hudebníka prince Walesského a j.

„Již tenkrát povznášela mne Beethovenova musa do vyšších sfér,“ podotýká Held, ctitel Mozartův a přítel Vitáškův a Tomáškův.

Po té setkal se s Beethovenem ještě několikrát o koncertech. „Pikantní jeho nápady,“ píše Held, „mírnily chmurnost, ba řekl bych smutečnost jeho tváře. Jeho kritika byla velmi ostrá, jak jsem nejlépe seznal o koncertu virtuosa na harfu Nadermanna, jakož i o koncertu, jež dávala Mara, tenkrát už stárnoucí.“

Held jako vášnivý hudebník navštěvoval i kostely, kdež měli výbornou hudbu. Tak v neděli dne 17. dubna byl u Augustiánů, kdež provozovali Cartelieriho novou mši, při kteréž „se ozývaly i knížecí hlasy, jako hlas roudnického knížete Lobkovice a princezny Švarcenberkové.“

Ve Vídni seznámil se Held také s proslulým lékařem Gallem, jenž později také do Prahy přijel a tu měl dlouhou přednášku v domě hraběnky Přichovské na Spálené ulici, kdež také dr. Held přebýval.

Příštího roku, 1804, prohlásil se František, římský císař, za císaře rakouského. František II. stal se i Františkem I., podotýká Held, a ku titulu c. k. přibýlo ještě jedno c., totiž: císařský a císařský královský N. N. Že název „Rakousko“ nebylo na ráz a bez úvah vybráno, že i pomýšlelo se na titul „císařství české“, je známo. Než „Rakousy“ zvítězily, nebyly však přemnohým po chuti.

Held jmenovitě uvádí, že znamenitý historik a bývalý jeho professor Cornova yelice se nad tím horšil, že tak malá zemička vnutila své jméno velkému tělesu monarchie. „Proč se raději nenazval panovník císařem Pannonským? To by lahodilo Uhrům; a ještě vhodnější by bývalo, poněvadž větší část monarchie obývají Slované, jichž je 17 až 18 milionů, kdyby byl panovník přijal název „císaře slovanského“. Jak málo se budou Vlaši, Dalmatinci, Chorvati, Maďaři, Slováci, Češi, Haličané, Slezané atd. Rakušany nazývati.*)

Rok po tom, 1805., v srpnu podnikl Held cestu do Saska. Jeli přes Chomutov, kdež si vzpomněl na svého učitele a přítele Cornovu, jenž tu kdysi „panoval jako magister parvae“, a kdež mu také připadlo pořekadlo: „Všude lidé, v Chomutově Němci.“ Cesta vedla dále přes Saskou Kamenici do Lipska, odtud přes Lützen, Auerstädt, Výmar, Erfurt do Gothy.

Před Lützenem povšiml si na levo od silnice nepatrného památníku mezi osmi topoly. To bylo místo, kdež zahynul Gustav Adolf. Auerstädt připadl mu „krajansky“, t. j. jako pravá, česká vesnice pod doškovými střechami a se zapadlými ploty. „Kdož by tušil,“ píše Held, „že za rok bude na těchto místech celá pruská armáda jednou ranou skoro všecka potiena!“

U Naumburgu vzpomněl si na drama Kotzebuevo, jehož dějem je známá událost s Husity a Prokopem Velikým před tímto městem.

Půl hodiny za Auerstädem přichází se do Výmarška, „na jehož půdu vkročujeme s city, jakéž

*) Ještě v druhé polovici 19. století neproniklo jméno Rakousko, rakouský všude do lidu. Pamatuji se, že v mé rodné krajině, lid r. 1866 nepochybne mluvil jen o českém vojsku. České vojsko bojovalo s pruským.

vznešení duchové jako Schiller, Goethe, Herder, Wieland musí vzbuditi. — -- Ovzduší těchto duchů naplňovalo mne zbožností. Schiller nebyl už mezi živými. Wieland, Herder, Goethe odjeli do lázní.“ Než kdyby i doma bývali, nehodlal Held k nim „dotřít se“; byl spokojen tím, že si prohlédl místnosti jejich obydlí, „tak jako je spokojen blouznivý milenec pomyšlením, že jeho milá v týž okamžik jako on se dívá na měsíc.“ — —

Do této kapitoly ještě několik drobných vzpomínek:

Na podzim r. 1807 hledal dr. Held suplenta pro nemocnici milosrdných bratří. Našel jej v osobě dra. Antonína Jungmanna, o němž praví:

„— — hodný bratr našeho velikého filologa Josefa Jungmanna, jemuž život prodlužovati tak jako Dobrovskému uložil mně osud za milou povinnost a jehož „Slovník“ zůstane na věky pomníkem Čechů, kdyby i národ během časů do smrti měl býti ugermanisován.“

Dr. Ant. Jungmann měl do té doby místo v Napaředlích na Moravě, odkudž Helda písemně žádal, aby jej z toho exilia vyprostil, volaje: „De profundis clamor ad te domine!“ Held jej vyslyšel. Dr. Jungmann přibyl do Prahy dne 20. prosince. Od té chvíle podporoval Helda i v nemocnici milosrdných bratří i v jeho soukromé praxi. Ne však na dlouho. Dne 21. ledna 1808 zemřel v Praze dr. Fiedler, professor theoretického porodnictví. Dr. Jungmann ucházel se o suplování jeho místa, dostal je a stal se pak i řádným professorem. Působil po mnohá léta znamenitě i jako lékař i jako učitel. Také literárně byl činným. Dr. Held, přísný v kritice lékařů, velice chválí jeho působení.

Při roku 1810 zaznamenal, že dne 29. října vypukl v Praze na Perštýně velký požár, že při hašení zvláště se vyznamenal znamenitý a oblíbený komik V. Svoboda,*) jenž náruživě rád při požárech hásil. V tom vynikal jako na jevišti, kdež největších úspěchů dosáhl svým Honzou Kolohnátem z Přelouče. V této úloze se mu nikdo nevyrovnal, vypravuje Held. V ní vystoupil později také ve Vídni za času kongressu, přede všemi panovníky tam shromážděnými. Z lázeňských představení v Karlových Varech nebo Teplicích znal Svobodu také Goethe a tak si jej oblíbil, že jej pozval do Výmaru. Svoboda tu skutečně několikrát vystoupil. —

Paměti dra. Helda obsahují dobu až do r. 1814. Za vypravování však zachází místem také do let pozdějších, až do svých stařeckých, jak už dříve naznačeno. Z těchto poznámek, týkajících se polovice devatenáctého století je zjevno, že staříček pán s novou dobou, s novými proudy myšlenkovými nemohl se jak náleží spřáteliti. Zvláště ne se směrem demokratickým.

Per parenthesis zmiňuje se, že „mladý člověk jménem Springer má přednášky o francouzské revoluci, hodné zatracení.“ Spokojeně se usmívá slovní hříčce, jak Čech překládá slovo Demokrat = kde moh' krad a vzpomíná, jak o tom mluvil s Hankou.

„Na podzim r. 1850,“ píše Held, „potkal jsem na bývalém koňském trhu músejního bibliotekáře Hanku, který ještě minulého roku chodil v bělošedém kalabrijském klobouku s dvěma péry a v běločervené šerpě jako nějaký krasojezdec. Pozdravil mne s obvyklou zdvořilostí. Rozhovořili jsme se přiro-

*) Viz. »Herecký souboj v Boudě« v této knize.

ženě o přítomné době, a já vyslovil své potěšení, nad zdařilým calembourgem: „Kde moh' krad.“

Ihned mě odpověděl Hanka novým: „Aristokrat — najistokrad,“ a cupal dál.“ — —

VIII.

Na konec ještě několik Heldových vzpomínek zpěvákých a hudebních.

Když mu bylo dvanáct let, vypraven do Prahy. Jeho hlas a zpěv měly mu pomoci jako jiným chudým chlapcům, aby se bezplatně mohl udržeti v Praze. aby se stal vokalistou a mohl choditi do škol.

Dne. 21. března 1783 přijal jej ředitel kůru Václav Praupner*) do zpěvácké fundace při kostele P. Marie na Louži. Held nastoupil tu místo J. K. Hoseru, pozdějšího kollegy svého v medicíně, o kterém už vypravováno. Held byl přijat nedlouho před velkonočními svátky a dostal se tak do nejtěžších funkcí o pašijovém týdnu a o svátcích. „Zpívaly se lamentace, žalmy, prastaré mše od Caldary a Tůmy.“ Některým zpěvákým nezpůsobům, které si přinesl z domova, musil ihned odvyknouti.

Po velkonocích odvedl P. Šťastný, kaplan u sv. Haštala, Helda k piaristům do školy, kdež jej přijali do druhé třídy, do tak zv. legendy. „To mně bylo jako Indovi v Kalkuttě, jenž pojednou se dostal do anglické školy. Nerozuměl jsem slova německého, neboť doma bylo vyučování, dost dobré, toliko v mateřském jazyku.“ Nastaly trampoty německé školy, kteréž Held jako tisíce jiných českých hochů zmohl neúmornou pilností a vytrvalostí.

*) Znamenitý varhaník a dirigent, posléze u Křižovníků. Skládal symfonie, mše; r. 1791 provozována jeho opera »Circe«.

Bytem byl u Praupnera. Když se dostal na gymnasium, domohl se stipendia 50 zl. na rok. Kromě toho vydělával tím, že psal domovnicím, praldenám a služkám účty, psaní po česku, po německu, jak-kdo žádal. Za účet dostával 2 kr., za psaní 4, za milostné psaní 6 až 7 krejcarů. Také měl „kondici“ na housle u jakéhosi výrostka, sluhy farářova, který mu platil 2 kr. za hodinu. Z těchto důchodů a ze stipendia platil všechny školní potřeby a posílal — žáček nižšího gymnasia — ještě domů, matce a dvěma svým sestrám.

Brzo také vystoupil na jevišti, v opeře, ale ne v divadle, nýbrž — v klášteře. Křížovník P. Prokop Trautmann, dozorce křížovnického kůru, vášnivý milovník hudby a poesie, vymohl si u generála svého řádu (Suchánka), že směl v křížovnickém klášteře provozovat opery. Ochoťníci se našli; potíž však byla se zpěvačkami. Ty nesměly v klášteře vystoupit. Vypomoci musili vybraní vokalisté. Byli to Vavroušek, Lego a Held, sopranisté. Held vystoupil v operách „Trá i duo litiganti il terzo gode“, „La grotta di Trifonio“ a j.

Hrálo se v klášteře, ale r. 1788 také na Hradčanech v domě Trautmannsdorfském v knížecím divadle za přítomnosti arcibiskupovy, četných šlechticů, personálu tehdejší vlaské opery v Praze a jejího impressaria Quardasoniho.

Než Praupner měl strach o Heldův hlas, aby neutrpěl četnými zkouškami, velkým namáháním, a proto zakázal mladému fundatistovi další účinkování při operních těch představeních. Než P. Trautmann a křížovníci nechtěli být bez Helda; proto mu radili, aby od Praupnera vystoupil, že jemu, Heldovi, dají celé zaopatření. Held poslechl a tak se dostal ke křížovníkům, u nichž získal také na vzdělání, neboť

směl do jejich bibliotéky. Held rád a vděčně vzpomíná na léta v křižovnickém klášteře strávená.

Ten čas, co Held studoval medicínu, výborně mu sloužila anglická kytara, jak už vypravováno. Jako doktor býval hojně zván do hudebních soirées, přijímal návštěvy cizích umělců a virtuosů, stýkal se s členy vlaské opery, s její hlavou, Domenicem Quardasonim, pilně chodil do divadla, nejvíce ovšem na opery. Abonement měsíční na 12 oper, tedy tři týdne, obnášel tři zl. k. m., „byl tedy za 15 kr. požitkem opery a vlastně ještě víc, poněvadž v divadle většinou z polovice prázdném bylo dost volno, a také času, jednak v ložích, jednak v přízemí konversovati a seznamovati se.“

Z koncertů, o kterých se Held zmiňuje, budiž uveden jeden. „R. 1802 dne 1. ledna byla velkolepá akademie dvou umělců: Punta a Župančiče. Punto — rodem Čech — nazýval se vlastně Štěch (psáno Štiech), z čehož Němci udělali Stiech a Vlachové Punto; byl nedostižný umělec na lesní roh. Stříbrný jeho nástroj vydával, poněvadž klapky nebyly ještě vynalezeny, zvuky opravdu stříbrné, kdežto nynější lesní rohy s klapkami vydávají zvuky jako flanclem kryté.“ —

Také abbé Vogler meškal tenkrát v Praze a dal slyšeti své Orchestrion.

Blaženě vzpomíná Held „svátečního“ večera, který ztravil ve společnosti několika velkých umělců a několika učenců. Dne 30. října 1802 večer o osmé hodině sešli se v salonu hostince „u arciknížete Karla“ *) k slavnostní večeři Louigi Bassi, „nedostižný

*) Jinak u »Černého Iva« na Malé Straně, v Karmelitánské ulici.

představitel hlavní úlohy v Mozartově „Donu Juanu“,*) Giuseppe Siboni, tenorista, jenž si dobyl velkého jména v Londýně, v Paříži, ve Vídni, herc a pozdější ředitel stavovského divadla Liebich, „náš Wittassek“, prof Mikan, Held a jiní.

Přišli, aby uctili Friedr. H. Himmla, toho času slaveného skladatele, král. pruského dvor. kapelníka, a Duška.***) — „Čecha z Čáslavi“ uvádí Held výslovně. Společnost těchto dvou umělců všechny rozjařila. „Dušek, který tolik let žil v Londýně, jenž důkladně znal nejméně patero řečí nezapomenuv při tom ani dost málo své mateřtiny, jenž jako skladatel žil v nejpřednějších kruzích anglických, byl nám, jeho krajanům, zjevem zvláště vábným“.

Poněvadž v salonu, kdež večereli, bylo piano, „musila přítomnost tři virtuosů, Duška, Himmla a Vitáskova poskytnouti nejhojnější požitek. — Že tak úzký kroužek umělců rozehrál nám duše a naladil k nejrůznějšimu účastenství silou elektrickou, nepochopí jenom ten, jenž nikdy nepocítil ani nejtišší zavanutí křídel geniových.“

Co Vitásek přednesl, Held neuvádí; Dušek zahrál svou „Consolation“ a Himmel prostou melodií českou, národní skladbu; zaslechl ji v Čechách na silnici — zpívali ji žebráci — a usuzoval z ní na hudební nadání našeho lidu. Held zachoval tu notu, kterou snad také Mozart slýchal, jakož rád naslouchal našemu „Otče náš milý pane“ a „Přesladký Ježíši“, a my ji tu otiskujeme.

*) Zpíval jí o prvním představení této opery, jež bylo v Praze 1787.

***) Jan Ladislav Dusík. Held píše Dussek, jak se tenkrát obecně psalo.

Onoho říjnového večera, ba říjnové noci, nebo společnost se rozešla okolo čtvrté hodiny ráno, přenesl Himmel, snad pro překvapení, prostou českou, pobožnou píseň. Jak by pomyslíl, a kdo z celé té slavné společnosti, že jeho skladby, jeho opery, jeho „Semiramide“, „Alessandro“, „Vasco de Gama“ a j. budou zapomenuty, ale že za sto let vyjde tiskem ta prostá píseň — Habent sua fata — — A co je sláva! — —

